

Péterfy Ferenc *Két lelkész család*

Két családot mutatok be a Péterfyt és a Márkot. Mindkét familia közismert az erdélyi kálvinisták világában. Ha egyebet nem is, de azt tudják róluk, hogy mindkettő népes család, sok gyermekes. Péterfy Károlynak Luczay Gizellától 14 gyermeke született, hét fiú és hét lány, amiből négy fiú gyermekkorában meghalt. Márk Mihálynak három feleségétől kilenc gyermeke, de ma már csak öt lánya nagymamáskodik, a fiúk itt is vagy gyermek, vagy fiatal korban meghaltak.

Mi a célom e két család ismertetésével? Az ok egyszerű. Péterfyék legkisebb fia és Márkéék legkisebb lánya 1940. október 6-án házasságra léptek annak rendje s módja szerint, és e frigyből négy gyermekük született.

E két család közt sok a hasonlóság. Először is ugyanabban a történelmi, társadalmi környezetben éltek. A nagyszülők a XIX. század végén voltak gyermekek, egyformán kellett tapasztalniuk a Trianon utáni kisebbségi sors embertelenségeit, amiben belenyugodni a két családfő közül egyik sem tudott. Ezért élték át olyan lelkesedéssel Észak-Erdélynek mámoros hangulatú visszatérését az anyaországához.

Péterfy Károlynak szerencséje volt, mert 1941-ben bekövetkezett halálakor még ezt a csalfa álmat vihette magával a másvilágra. De Márk Mihálynak teljes mértékben ki kellett ürítenie a keserű poharat a második világháború után, amikor eddigi reménységét örökre elszállni látta.

Közös volt az a családi alap, amiből a két familia származott. Mindketten református lelkészi családok leszármazottai voltak: Péterfi Károly édesapja torboszlói, nagyapja vajai pap volt /Lajos és Elek/, Márk Mihály apja kovásznai kispap, nagyapja /Mihály/ szintén az. Sőt a feleségek is hasonló családból származtak: mindkettőjük apja gazdatiszt volt, akik leányaikat taníttatták. Luczay Albert Gizella nevű lányát Kolozsváron, Csűrös Albert Sarolta lányát Gyulafehérváron. A különbség csak abban van, hogy Luczay Gizella az iskola befejezése után azonnal férjhez ment már 15 éves korában, míg Csűrös Sarolta rövid ideig a vingárdi postát vezette. De az már a sors játékának tűnik, hogy mindkét fiatalasszony tíz évvel volt fiatalabb férjénél.

Abban a korban természetes volt, hogy a természet adta gyermekáldásnak utat engedtek. Csak életútjukat szabta ki a Gondviselés más módon. Luczay Gizella magas kort érhetett meg, 89 éves korában halt meg. Így volt ideje a 14 megszült gyermekéből 10-et felnevelni. Csűrös Saroltát az első világháború végén tomboló spanyol influenza vitte el. Így csak tíz évet élhetett férjével, de ez alatt is hat gyermeknek adott életet. Még csak egy parányi egybeesés: Péterfi Károly és Márk Mihály közt, akárcsak Luczay Gizella és Csűrös Sarolta közt is 12 év korkülönbség volt.

Csodálatosan egybeesik a két család múltba visszanező gyökere is. Mind a két ágon a szabad székelyek leszármazottai. A kibédi Péterfyek és az előpataki Márkok e községekben élő közösségből emelkedtek ki a szellemi foglalkozásúak szintjére több nemzedékkal azelőtt, akárcsak feleségeik. Így a szellemi tőke egyformán halmozódhatott fel mindkét családban.

De megegyezik az a környezet is, ahol a két lelkipásztor gyermekei felnövekedtek. Úgy Nyáradselye, mint Agyagfalva jellegzetesen székely földművelő falu, ahol a község lakosai öntudatos tisztelettel vették körül lelkipásztorukat és annak családját.

Semmi olyan megalázkodás, szolgálalkúság nem volt sem a selyei, sem az agyagfalvi felnőttekben, gyermekekben, mint a jobbágy községek leszármazottaiban. A tisztelet, a megkülönböztetés annyiból állt, hogy mindkét községben magáztak és becenevükön szólítottak.

Velük éltünk, együtt nőttünk fel, soha elő nem fordulhatott részünkről a gőg, a lenézés. Minden felnőttet néninek, bácsinak, a gyermekeket nevükön szólítottuk. Csak ruházatunkban és életformánkban voltunk mások.

S ennek ellenére az a tény, hogy egy közösség felett élt családunk, egész életünkre adott bizonyos tartást, ami megakadályozott abban, hogy környezetünkbe beleolvadhassunk. Ez a viszony köztünk és a környezetünk közt egy életre meghatározó maradt. Mindig becsültük a hozzánk közel élőkben az embert, de nem tudtunk velük azonosulni, csakis azokkal, akik szellemileg egy szintre kerültek velünk.

Ez határozza meg a papgyermekek életét, ez készíteti őket, hogy egy magasabb szellemi és társadalmi szinten éljenek és maradjanak. Ahogy a Márk lányok nem tudtak volna földműves vagy iparos fiúhoz férjhez menni, vagy mi egy jómódú, más rétegből származó lányt feleségül venni, mert akkor az volt a társadalom etikai parancsa. Legtermészetesebb és a szülők számára legmegnyugtatóbb az volt, ha a pap fiúból lett lelkész feleségül paplányt választ magának.

Az Erdélyben élt lelkészek megélhetése jóval szerényebb volt, mint a Királyhágón túl és az Alföldön élő egyházközségekben. Amíg Magyarországon voltak „zsiros” eklézsiák, ahol a nagytiszteletű urak a földbirtokosok életszintjén élhettek, az erdélyi gyülekezetek kicsik és szegények voltak. Papjaik néhány hold /10-15 hold/ egyházi föld jövedelméből /rendszerint feles megművelésben/, a hívektől kapott kepekből /természetbeni juttatás/ és a csekély állami juttatásból /kongrua/ kellett megéljenek. Csak a városok és a nagyközségek képeztek kivételt. A falusi lelkészek életszintje a román világban különösen alacsony volt, aminél soványabb csak a felekezeti tanítóké lehetett. Egy jobb módú falusi gazda, ügyes iparos, kereskedő mindig jobb anyagi helyzetben élt. Így a két család közti hasonlóságot a szegénységben is látnunk kell. Azért legfontosabb hasonlóság a két lelkész család között a több gyermekes, nagycsalád életformája volt.

Az eddig felsorakoztatott közös vonások azt igyekeztek bizonyítani, hogy egy hasonló korban, társadalmi rétegben, foglalkozási tevékenységben, környezetben élő többgyermekes család ugyanolyan vagy hasonló életet élt-e. Pedig ez csak felületes, külsőséges leszűrése az igazságnak. Mert ha ezeknek a családoknak mélyére tekintünk, meglátjuk az igazságot: olyan távol állt ez a két család, főleg a két családfő egymástól vérmérsékletben, gondolkozásban, lelkületben, életvitelben mint ég a földtől.

A Péterfy családdal, annak minden egyes tagjával az elmúlt években részletesen foglalkoztam. Feltártam hibáikat, erényeiket. Fő célom az volt, hogy amiket az Apám és az Anyám életében megfigyelhettem, hogyan vitték tovább gyermekeik genetikai örökségként és adták tovább utódaiknak.

Ahogy mind több családtag életét próbáltam feldolgozni /eddig 18-at/, az öröklött, őseiktől magukkal hozott vonások mind halványabbakká, mind elmosódottabbá válnak, mind nehezebb felismerni, határozottan rámutatni, hogy ez Péterfy vagy Luczay örökség, főleg az unokáknál, hogy ez Bartha, Kali, Dabóczi vagy Péterfy tulajdonság.

Mindezek ellenére, ha részleteiben halványan is, de általánosságban mégis ezekből kirajzolódik egy olyan családi karakter úgy fizikailag, mint morálisan és a szellemi képességek hordozásában, vagy művészi érzékben, amire csalhatatlanul rá lehet mondani, hogy ez a mi családunk, a Péterfy család egyedüli megkülönböztető jegye.

A Márk család merőben más voltának feltárásában nagy szerencsém van, mert nem kell tétova megfigyelésekre, érzelmi szálakkal átszőtt emlékezésekre hagyatkoznom, mert Apu /ettől kezdve Márk Mihály helyett használom/ 1944-ben egy elfogulatlan, magas irodalmi és etikai szinten megírt Önéletrajzot hagyott hátra, amiből, mint tükörből megismerhetjük a Márk családot.

Édesapját, idősebb Márk Mihályt, aki kovásznai kispap volt, öregemberként ismerte meg, mert az 1817-ben született és csak 49 éves korában házasodott meg, feleségül véve

Mircse Zsuzsannát, aki egészen fiatal /17 éves/ földbirtokos lány volt. Így az Apu születésekor /1880-ban/ édesapja már 62 éves és annak halálakor /1892/ Apu még csak 12 éves gyermek.

Ennek ellenére Önéletrajzában nagyon sok és szép emléket rögzít édesapjáról.

„Mintha érezte volna, hogy nincs sok idő reá, állandóan tanított valamire. Kezdte a mesemondáson s még a deklinációkra is Ő tanított élete utolsó napjaiban.”

„Úgy ismertem, mint aki ismeri a szépet és a jót. Nagy gondja volt arra, hogy a rozzant parókia ne legyen visszataszító. A ház körül érdekes gyümölcsfákat, az ablakokban remek viaszvirágokat, színes szekfűket, muskátlikat nevelt. A ház körül gondozott virágoskert volt. Oldalt kétféle korai szőlő. Volt körtefája, amelyik többféle, egymásután érő gyümölcsöket hozott”

Ezt a kertészkedési hajlamot, szakértelmet és a szépben való élvezetet Apu teljes mértékben átvette és egész életében gyakorolta. Csakhogy nála ez a tevékenység nem csupán a kreatív esztétikai adomány megnyilvánulása volt, hanem főleg praktikus, a megélhetését elősegítő hasznossági tevékenység.

Amikor a papi vizsgáit letette, a püspök Csekefalvára nevezte ki helyettes lelkésznek. Itt bontakozott ki belőle igazi lény: a minden akadályt legyőzni tudó leleményes kereskedői szellem, a közösségért minden áldozatot meghozó életrevalóság és a jó szervező képesség.

Csekefalvának még parókiája sem volt, ahol a lelkipásztor lakhatott volna. Apu odamanetelekor elsősorban annak az építését tűzte célul maga elé. Zseniális kereskedői szemmel, amit testvérei életében is nagymértékben megvolt, a parókia építéséhez az anyagi lapot úgy hozta létre, hogy falujában vasúti állomás volt, a mészégető helyről vasúton hozatott égetett meszet, azt a híveivel beoltatta és a vidék falvainak, mint oltott meszet eladta. Így szinte semmiből rövid idő alatt felépült az új lelkészi lak, amit a hálás hívek meglepetésként bekerítették.

Majd így írt róla: *„az egész ház környékét parkszerűen elrendeztem úgy, hogy nyáron a Szovátára átvonuló vendégek a virágokért annyi pénzt adtak, hogy abból a verandát beüvegeztettem, s úgy adtam át az utánam jövő kollegának.”*

Ez a lelkülete élete végéig elkísérte. Lényege: a megélhetés érdekében önzetlenül minden lehetőséget ki tudott használni. De soha sem a maga hasznáért, anyagi gyarapodásért, hanem családjá, egyház községe, magyar népe érdekében.

Az idősebb Márk Mihálytól nemcsak a szép szeretetét vette át, hanem a papi hivatásának komolyan vételét is. Ezzel kapcsolatban az édesapjáról ezt írja: *„A vasárnap hangulatát semmi sem zavarhatta meg a háznál. Még 74. évében is gyöngybetűvel írta meg prédikációit, s azokat vasárnap reggel sétálva meg is tanulta. Amíg folyt az ő készülete a belső szobában, addig a ház apraja-nagyja sietett, hogy minden készen legyen a harangozásig, mert akkor az egész háznép vonult a templomba.”* Ezt a szokást Apu is betartotta egész életében.

Önéletrajzának legmeghatóbb fejezete, amit az apja haláláról írt:

„A halála előtti délutánon egy óránál hosszabb ideig tartott a betegágyánál, s amíg hajtottam a legyeket, osztogatta bölcs tanácsait. Fiam, jól vigyázz magadra, mert anyádtól sokat nem várhatsz! Soha magadnál alábbvaló embertől kölcsönt ne kérj, mert nem tudod visszafizetni...stb.”

Apu édesanyja Mirtse Zsuzsanna volt, a pákói földbirtokos leánya. 1869-1892 éltek együtt, vagyis 25 évig, amikor a 74 éves Márk Mihály elhalálozott. Ez idő alatt 9 gyermeket szült, de csak öten értek nagykort: Imre református pap-tanár volt, a hajdúnánási gimnázium tanára, rektora 40 évig, Albert és Ferenc Székelyudvarhelyen nagykereskedők voltak és Ilona, aki szintén ott lakott, gazdálkodott, a semmiből is megélt.

Apu édesanyjáról is csak magasztaló szavakkal emlékezik meg. Szorgalmas, szüntelenül munkálkodó anyának látja. Még élt a férje, amikor a fiúk iskoláztatását csak úgy tudták megoldani, hogy az anyai vagyonból földeket adtak el és abból fedezték a kiadásokat. Amikor pedig az ura meghalt, kegyetlen pofonként tapasztalnia kellett, hogy csak a pákai megmaradt 8 hold földjére és saját munkájára számíthat megélhetésében. Mert az évi 60 forint özvegyi, árvai díj, amit kapott az egyháztól, akkor is nevetséges összeg volt.

Édesanyja lelkiségére világít rá, amikor a pályaválasztását írja le: *„Érettségi után legkevésbé pap akartam lenni.... Az özvegy papnénak az életében való kilököttisége, aminek gyötrelmei között nőttem fel..... ez riasztott vissza tőle. És mégis! Abban a sokat ostromozott liberális életben, az özvegy papné, aki férje halála után a 8 hold földjét művelte, közönséges földművesasszony nivójára süllyedt, 45 évig szolgáló férje özvegyeként, örökösen azért könyörgött, hogy pap legyek, s örököljem apámnak nemcsak a nevét, hanem pályáját is, mert a világon az a legszebb pálya.”*

Ebbe a családba született bele Apu, ezeknek a szülőknek hozta magával örökségeit, ebbe a környezetben formálódott emberré, ezt vitte tovább magával családjába példaként és tökéletesítette élettársai által. Az alábbiakban kíséreljük megrajzolni Apu életének ismeretében a Márk család jellemvonásait, hogy azon keresztül megérthessük a magunk életét és gyermekeink családjának alakulását.

Apu személyisége legjellemzőbb vonásának derűs életszemléletét látom. Olyan volt élete, mint egy ragyogó nyári nap, amikor pirkadattól napnyugtáig egyetlen felhő sem akadályozza a sugárözön áradását. Lent a mélyben pereghetnek az események, folyhat az élet áradata, múlhatnak az órák, évek, jöhetnek a nehéz, örömteli változások mindezt sugaraival bearanyozza az a látásmód, ahogy ezeket fogadja.

Életében nincsenek sötét foltok, betokosodott tövisek, keserű emlékek. Bármikor tekintett vissza beszélgetéseinkben tegnapijára, vagy Önéletrajzában emlékeire, soha keserűség, panasz, önsajnálát, vádaskodás nem tolakodott elő. Pedig lett volna rá oka, mert az élet nem bánt vele kesztyűs kézzel.

Gyermekkorát a szegénység, nincstelenség kiéri. *„Semmiiben sem válogattam – írja – és boldog voltam, amikor egy-egy ruhadarabbal vagy lábbelivel megörvendeztethettek szüleim. Karácsonyfánk, bolti ajándékaink soha sem voltak, de komoly dolgokban nem szenvedtünk hiányt, s gyermek örömeinkben sem volt okunk panaszra.”*

Nem képmutató, aki a gyermeki lélek vágyódásiról megfelelkezne: *„Csak most /1944/ érzem igazán, hogy így volt jó s nem úgy, ahogy akkor szerettem volna. Akkor fáj a lelkemnek, hogy egész nap nem csatangolhatok ide s oda, mint a többi pajtásaim közül igen sokan. Így volt jó, hogy igen korán megszokhattam és megszerethettem mindenféle munkát.”*

Ennek a mindent bevilágító derűnek itt van a kezdete és a kulcsa, hogy megszokta és megszerette a munkát. Ő azon ritka emberek közé tartozott, aki minden munkáját örömmel és gyönyörűséggel végezte. Élvezetet talált a kapálásban, az iskolai évek alatt megszerzett ismeretekben, a fizikai és lelki egyház építésében, az Igének szóban és írásban való hirdetésében.

Figyeljük csak meg azt a ragyogást, amivel gyermekkori emlékeit írja le: *„Elég korán szert tettem egy kis kerti kapára s ezzel mentem édesanyám után, akinek a tágas veteményes kertek gondozása volt az egyik fő foglalkozása, mert onnan kellett kikerülni a napi szükségleten felüli hús és fűszerfélék jelentékeny részének. Egy-egy krumpli, káposzta tövet reám bízott s azáltal hamar belejöttem a dologba, úgy hogy 7 éves koromban külön veteményesem volt.*

Ide már mindent én vettem, gyomláltam, kapáltam, kötözgettem, s amikor valami kész volt, el is adtam. A „némában” gyűlt a pénz s ez mind többre sarkallt. Később az

édesanyám termékeit is én adogattam el. Úgy belejöttem az árusításba, hogy egész sor fürdőzőnek én lettem a zöldségszállítója. Naponta négyszer-ötször is megfordultam a piacon, s mindig egy marék aprópénzzel állítottam haza, hogy ne egyem ingyen a kenyeret.”

Kérdés, hogy őrizne emlékezetében egy hasonló életszakaszt egy Péterfy, vagy egy mai átlag gyermek?

Vagy vegyük a legtöbb ember emlékezetében keserű teherként cipelt iskolázási időszakát az Apu szemüvegén keresztül! A nagy ellentétnél látnunk kell a közvéleménynek az iskolákról és nevelőkről való felfogásának az idő folyamán végbement nagy változását.

A mi gyermekkorunkban még nem állították úgy be az ifjú nemzedék előtt az iskolát, mint kívánatos időöltést, hanem olyan szükséges rosszat, amin minden gyermeknek át kell esni, de nem riasztották, rémítették előre az áldozatokat. Viszont más volt a nevelőkről alkotott kép. Akkor még a kis falusi tanító is tekintély volt a nép szemében. Viszont az új rendszernek sikerült megutáltatni az iskolát és végképp lejáratni a nevelők tekintélyét.

Az Apu írásaiból, beszámolóiból úgy tekintenek ránk a kovásznai, Mikó iskolai és teológiai intézmények, amelyekben valóban derék emberek munkálkodtak, a nevelők pedig mind hivatásukban élő, kiváló pedagógusok voltak.

Csak egy példát ragadok ki Önéletrajzából: *„Különösen Bokor Domokos volt a példakép. Mindig rendes, pontos, lelkiismeretes, igazságos, következetes tanár volt. Ő volt az Internátus lelke, s így legközelebb állt az ifjúsághoz. Katonás fegyelmet tartott, s ez alól még a felügyelő tanárok sem képezték kivételt. Semmi hibánkat nem nézte el, így a büntetés soha nem maradt el. Szigorú volt, de atyai. Szívesen elhordtuk, bármivel büntetett, mert ezzel az ügy lezárult, és soha sem lett később semmiféle következménye.”*

Nem kételkedtem egy szavában sem, s még sem Bodor Domonkos kiválóságán csodálkozom, hanem az akkori diákon, aki így látta tanárát, így fogadta el katonás szigorát, viselte el büntetéseit. Ez mutat rá az Apu személyiségére, aki sohasem a maga énjéből, belső érzelmi világából hozta meg ítéleteit, hanem az élet hasznossága szempontjából.

Az Apu öröklött és környezetében kialakult alaptermészetének „szép és kívánatos” volt ez a diákélet, a rend, a fegyelem, a szigor, az atyai büntetések szó nélküli elhordozása, mert ez felelt meg egyéniségének. Itt látom a nagy különbséget a két család között. Vajon, hogy reagált volna erre a diákéletre Péterfi Károly, az ő fiai, unokái?

Amióta gyermekeink kikerültek az itteni gimnáziumból, egyik sem lépte át annak küszöbét, sem diáktalálkozáson nem vett részt. Mi ennek az oka? Nem voltak gyenge tanulók.

Apu a teológiára nem elhivatásból ment, hanem édesanyja és Imre bátyja kívánsága alapján, *„azzal a titkos gondolattal, hogy bátyám példájára én is átlépek a tanárira”*. A teológiai tanárai hatására érezte magát boldognak, hogy a papi pályára lépett. A sok kiváló professzora közül *„különösen Kecskeméthy István ragadott meg mély hitével annyira, hogy legboldogabbnak akkor éreztem magam, amikor a püspök úr 1903-ban, mint negyedéves hallgatót küldött Hélyasfalvára szolgálatba”*.

Jellemének másik vonása szigorú lelkiismeretessége a közösségért végzett munkában. Lelkészi munkájában minden időben háttérbe tudta szorítani egyéni érdekeit, önérzetét, saját sérelmeit, ha az egyház javáról volt szó. Életcélja soha sem személyének érvényesítése, előtérbehelyezése volt, hanem a gyülekezeté.

Önéletrajzából lelkipásztorkodásának két szakaszát lehet kiolvasni: a nagyobb szakasz az egyházépítés, élete utolsó évtizedeiben az élő Krisztusról való bizonyágtétel.

Egyházépítő korszakához tartozott az az idő, amit segédlelkészként Héjasfalván és Aranyosegerbegen, majd parókus lelkészként Csekefalván és Agyagfalván töltött. A lelki fordulatot nem a hely, hanem a megpróbáltatás váltotta ki 1918-ban, amikor egyszerre veszített el drága fiát, szeretett feleségét és édes Hazáját.

Életének nagy részét Agyagfalván élte le, ahová 1908. október 11-én köszöntött be. Erről az időről írja: *„Megéreztem mindenekelőtt azt, hogy otthonra van szükségem /28 éves/ azért még ez év karácsonyán megházasodtam. Feleségül vettem Csűrös Saroltát, akiben Isten jó segítő társat rendelt mellém. Életével, munkájával építette a gyülekezetet.”*

Idézek tovább az Apu Önéletrajzából: *„Családi életem boldog és zavartalan volt az első világháború kitöréséig. Sorban jelentkeztek a gyermekeim 1910-től gyors egymásutánban. Kilenc év alatt öt leánnyal és egy fiúval ajándékozott meg Isten. Anyagiakban nem szenvedtem hiányt..... Nem sokat változtatott ezen a világháború sem, mert már 1915-től a kórpótlék rendszer a papokra is kiterjedvén az egyre növekvő drágulásokat egyenlítette. Közben eredményesen méhészkedtem, kertészkedtem, gazdálkodtam, sőt még lapokban is irogatni kezdtem.”*

Az 1916-os román betörés okozta megpróbáltatásokról fölösleges írnom. Apu azt is, mint életében minden hasonlót, nagyobb megrázkódtatás nélkül vészelte át. Az igazi megrázó események 1918-ban jelentkeztek: február 28-án meghalt a három és fél éves Lajos fia, december 2-án egy napi rettenetes szenvedés után az akkor dühöngő spanyolnátha elvitte feleségét. Ezt már idéznem kell: *„Olyan borzalmas, kínos szenvedésen, állandó 41 fokos, sőt még azon felüli lázzal járó, valóságos elégésen ment keresztül 36 órán át, hogy megdermedtem, tehetetlenül néztem a szörnyű valót. Csak a 37. órában indult meg a könny a szeméből, s amikor jól kisírtam magam, akkor döbbsentem meg. Ekkor tűnt fel előttem az a borzalom, hogy drága hitvesemmel egyidőben édes hazámat is elvesztettem.”*

Ez a nagy szenvedés, mint a próféta szájába tett égő szén, láttatták meg vele élete múltját és tisztították alkalmassá munkáját az Ige hirdetésére. Így ír:

„A gyengeségem, gyávaságom tudata égette a szívemet. Azt éreztem, mekkora hazugság volt eddigi életem. Igehirdetőnek vallottam magamat, holott csak egy tökéletlen recitátor valék. Megéreztem, hogy az álomszerű magaslathoz alá kellett zuhannom, hogy öntudatra ébredjek.

Ettől kezdve akadt mondanivalóm a gyülekezetben. Nem válogattam olyan sokat a megtanulásra váró beszédek mint eddig. Én, aki ideáig egyetlen beszédet le nem írtam, soha nem tudtam senki beszédét betanulni, elzengeni. A nagy összeesésben erőim megsokasodtak és hihetetlen teljesítményre tettem szert.

A nagy kábultságban családom megmentésén fáradoztam. Főztem, gyermekeket fürösztöttem, kettőt magánúton tanítottam, teljes háztartást vezettem.”

„Négy egész hónapra keresztül hordoztam a súlyos terhet. Hamarosan ráébredtem, hogy sokmindent elvégezhetek, de anya nem tudok lenni. Gyermekeimnél mutatkozni kezdett a nagy hiány. Sok lelki tusa után 1919. április 6-án feleségül vettem Pákéból Nagy Irénné, aki ifjúkori ideálom volt. Kétségkívül nagy feladatot vállalt magára, de teljes jóindulattal támogattuk testvéreimmel, s minden remény megvolt arra, hogy mindenben megállja helyét.”

Eközben folyt Erdély-szerte a felekezeti iskolákért való harc, ami a kisebbségbe szorult magyarság legfőbb menedéke volt életben maradásáért. Agyagfalván Apu az iskola érdekében lemondott a termény-fizetése feléről, de a kántortanítója, a biztosabb jövedelem reményében letette az állami hűség esküt. Így Apu az iskola-csatát, amire fél fizetése is örökre ráment, elvesztette. Még nagyobb veszteség érte 1920. április 20-án,

amikor felesége gyermekágyban, szívszélhúdásban meghalt, maga után hagyva kisfiát, aki 8 napig élt.

Egy ember jellemének nagyságát azon lehet felmérni, ahogy az élettől kapott csapásokat, veszteségeket képes elhordozni.

Az Apu élete bizonyosság arra, hogy nagy erő Istenben hinni, az életet rajta keresztül szemlélni, mindent az Ő kezéből fogadni. Ezért tudja elhordozni ezeket a gyötrelmeket, nem roppant össze a veszteségek alatt, mert minden helyzetben Istenre tudta bízni holnapját. Rendkívüli ereje volt saját testi fájdalmai elhordozásához épp úgy, mint a rázúduló sorscsapások átéléséhez. Állni két szerető hitves, két kisfia sírja felett, elsíratni hazáját, a háború millió áldozatát, kudarcot vallani a népéért vívott harcban, lenyelni azt, hogy saját híve a kántor hergelésére testileg bántalmazza. Más életszemlélettel át lehetett volna ezt élni?

Figyeljük csak vallomásait: *„Ez az újabb villámcsapás még az eddigieknél is jobban megrázott. A bizalmam megrendült. Hirtelen soványodni kezdtem. Az álmatlanság és étvágytalanság környékezett meg. Igazában csak az Ige éltetett s küzdöttem önmagam ellen. Háromhavi tusa után, úgy ahogy meggyőztem magam és hordoztam súlyos keresztet.... Minden este azzal feküdtem le, hogy megint sokat segített az Isten. Soha olyan közletről nem ismertem az isteni gondviselés erejét, mint ezekben a szomorú időkben. A legnagyobb nehézségek idején Isten Péterffy Erzsébet személyében 1921 januárjában egy nemes, önfeláldozó lélekkel áldott meg.”*

Az Apu személyiségéből eddig igyekeztem kiemelni derűs életszemléletét, lelkiismeretes munkavégzését, a mindennapok kérdéseinek józan megítélését, minden képmutatás nélkül élő hitét, ami legfőbb ereje volt a csapások elhordozásában. Most belépünk énjének legbelsőbb kamrájába, ami a külvilág előtt mindig zárva maradt, legszemélyesebb életébe, amihez csak szűk családja: gyermekei és felesége férnek be.

A helyzet adott: Apu 42 éves. Eltemette első felesége után a másodikát, első fia után a másodikát. Az agyagfalvi parókián öt kislány vár anyára. Kábultságából, háromhavi letargiából tér magához. Három parancsoló szükség indítja cselekvésre: a férfi, az apa és a lelkipásztor. Felelős önmagáért, gyermekeikért és gyülekezetéért. A felelősség jellemének egyik oszlopa, tehát azonnal cselekednie kell.

Mások közbejárásával megismerkedik Péterffy Erzsébettel, a vingárdi jegyző lányával, aki 24 éves, vagyis 17 évvel fiatalabb nála. A körülmények úgy alakulnak, hogy beleszeret, illetve első nagy szerelmét, lányai édesanyját látja benne megtestesülni, amit nem rejt véka alá. A lány csalódott, volt menyasszony, viszonozza érzelmeit. Szülői akarata ellenére komolyan veszi a dolgot. Apu megkéri a lány kezét. Szerencsénkre levélben teszi ezt meg, amelyen keresztül bepillantunk Apu jellemének legmélyére.

A levél terjedelmes, nem idézhetem az egészet.

Most már Erzsikén a szó, de mielőtt ezt megtenné, engedje meg nekem, hogy nyomatókusan hangsúlyozzam: Legyen őszinte. Egy pillanatig se csalja meg és ne áltassa holmi illúziókkal magát. Rendkívül komoly dologról van szó. Azt ne téve szeme elől, hogy amelyik pillanatban nekem igazat ad, egyszerre ötszörös édes anyává válik.

Azzal se engedje magát megtéveszteni, mintha én holmi ideális férj lettem volna. Hallhatott a komámasszonytól sok minden szépet és jót a mi életünkről, de higgye meg, hogy annak nem én voltam az előidézője, hanem a megboldogult. Igaz mondás volt és lesz: Ha valamik vagyunk az életben, az az asszony érdeme, ha semmik leszünk, az is. Nem vagyok én angyal és még kifogástalan ember se. Tele vagyok mindenféle gyarlósággal és utálatossággal s csupán egy érdemem lehet s ez az, hogy családom jövőjéért mindenre kész vagyok.

Erzsikének kellene a ház lelkének lenni s ezzel csak úgy tud válni, ha az első feltétel: „ a szeretet” megvan. Tanulja meg Erzsike, hogy szeretet nélkül nincs élet. Emlékezzék csak az unokanővére felkiáltására és figyelmeztetésére. Nagyon igaz szavak azok, mert szeretet nélkül az élet utálatos. Nincs rettenetesebb dolog, mint mikor a házaspár egymástól irtóznak, vagy még rettenetesebb és szerencsétlenebb, amikor az egyik szeret és a másik irtózik. ... Hát aki nagy családdal kezdi. Itt már nem elég a férfi szeretete, mert annak a melegségét csak a viszontszeretet adja meg.

No látja én ezen is átestem! Boldogult Iréknémnek gyermekkori játszótársa voltam s gyermekszerelem volt is közöttünk, de egykorúak lévén, ennek meg kellett szakadnia. Ő szerencsétlen házasságot tett s utána még szerencsétlenebb 17 évi özvegységen ment át. Sárrika szerencsétlenségében nagyon megsajnálta s mindenképpen férjhez akarta adni. Evégből úgy készült, hogy hozzánk jön. Az eljövételnek azonban véget szakított a Zsuzsika betegsége s utána a Sárrikám halála. Halálos ágyán mind őt emlegette és én ennek, továbbá az egész família hatása alatt elvettem. Ő szegény nagyon szeretett, minden igyekezetem dacára kiérezte, hogy én csak számításból vettem el. Az egy évi együttléltünkünk 8 hónapnak kellett eltelnie, hogy meggyőződjék arról hogy már én is szeretem s ha gyermekeim nem lettek volna, meg se tudtam volna szeretni. Sokszor elgondolkodtam magamban, hogy milyen rettenetes lett volna a helyzet, ha megfordítva ismétlődik.

Bármennyire is szeressem Erzsikét, nem szeretném, hogy ezen szeretetem áldozatává váljék. Nagy feladatok várnának Erzsikére s ezeket csak úgy tudná megoldani, ha a szeretet diktálná a megértést, a megértés a kitartást, a kitartás a türelmet, a türelem a lemondást stb., Mert az életnek olyan nehéz feladatai vannak, amelyek mindent megkövetelnek mindkét féltől.

Én egy nagy felelősséget vennék vállamra s ez az, hogy egy fiatal nőnek olyan helyzetet és életcélt biztosítsak, amelyben magát megelégedettnek és boldognak érezze. Erre azonban úgy vállalkozhatok, ha a másik félben is megvan a kellő képesség és elhatározás. Erzsikének még nehezebb a vállalkozása, mert a szülei aggódó könnyek és a világ lesajnáló részvételének meg kell mutatnia azt, hogy így is boldog tud lenni.

Magam részéről átérzem a dolognak mindkét oldalát, és boldogan gondolok a jövőre, mert az első jelekből azt olvastam ki, hogy itt nem egy csalódásokról levert, vagy egy gonoszul számító furfanggal állok szemben, hanem egy olyan fiatal lánnyal, akit maga az Isten állított utamba. Ami pedig az élet komoly oldalát illeti, bennem soha sem fogna csalódni.

Még egyszer kérem édes Erzsikém – közös boldogságunk vagy szerencsétlenségünk forog kockán - őszintén, kellő elszántsággal nyilatkozzék!”

Ebben a levélben bemutatja még az öt lányát is, akiknek leendő anyjuk lesz, ha igent mond.

„Rózsit már ismeri s ebből a másik négyre következtethet, amikor azt mondom, hogy egyik sem ügyetlenebb és csúnyább mint ő. Sárrika nagyon szelíd, értelmes, jó leányka. Magdu 4 osztályos Udvarhelyen s a Feri bátyja örökös leánya, Zsuzsi egy huncut, eleven leányka második osztályos, Piri folyton mond, hízeleg. Egyik sincsen Rózsit kivéve elkényeztetve és kiszolgáláshoz hozzászoktatva.”

Amikor az Apám életrajzát írtam, feltártam a múlt századi nagycsaládok egy figyelemre méltó tradícióját abban az esetben, ha az anya fiatalon hal meg maga után apró gyermekeket hagyva. Pergő Mária dédnagyanyánk fiatalon halt meg, amikor negyedik gyermekét, Ilonát szülte.

Akkori szokás szerint a négy gyermeket négy rokon-család vette magához. Ez a hagyomány tartotta magát még a XX. Században is. Amikor Apu második felesége is meghalt, a legkisebb leányt, Rózsit, a keresztanyja, Csűrös Emília vette magához,

akinek édesapja Enyedszentkirályon volt gazdatiszt. A Tánti, Csűrös felesége akarta vállalni a kislány felnevelését. Magdit, amint a fenti levél idézetéből olvashattuk, Apu bátyja, Ferenc vette volna örökbe, aki szintén jómódú ember volt és nővérénél, Ilonánál élt Székelyudvarhelyt. Így csak három kislány maradt volna az új feleségre.

Apu bölcsességét mutatja, tisztán látta ennek a hagyománynak veszedelmét. Ez pedig a testvérek szétszakítása. Erre jó példa a Péterfi Károlyék élete. Négyen négy különböző környezetben nevelkedtek, és felnőtt korukra úgy elhidegültek egymástól, hogy Apám egyedül a torboszlói Ilona nénivel tartott kapcsolatot, de az is főleg az Anyám érdeme és a helyzet következménye volt. Az unokatestvérek már jóformán nem is ismerték egymást.

Nos, ettől féltette Apu gyermekeit, amikor nagyon határozottan szembeszállt e hagyománnyal, és nem azt nézte, hogy anyagilag milyen lesz majd a gyermekek sorsa, ennél sokkal fontosabbnak tartotta az egy családban való nevelkedést, a testvéri érzés pótolhatatlan adományát. Még elgondolni is szörnyű, mi lett volna a következménye, ha Magdi és Rózsi kiszakadva a családból, jómódban, elkényeztetve nőnek fel.

Szerencsére az életben nincsenek variánsok, nem áll fenn annak a lehetősége, hogy megtudjuk, valakinek a sorsa hogy alakult volna, ha... De ennek a sorselméletnek van egy megfogható pontja, amin egy élet elindul. Ezt a hívő ember Isten gondviselő vezérlésének, a tudományos gondolkodás a gének által létrehozott vonzásnak /genotropizmus/ nevez. Mindkettő egyaránt tagadja a véletlent, a szerencse vagy balszerencse játékát, a fátum, a vaksors kegyetlen uralmát. Hanem azt vallja, hogy az életben a véletlen feltár egy csomó /jelen esetben két/ lehetőséget és az egyén Isten akarata, vagy ösztönös kötöttsége alapján választ.

Apuban az őseitől öröklött, gének által teremtett vonzás azt a választást diktálta, hogy minden gyermekét maga nevelje, azok közül egyet se szakítson ki a családi közösségből, bármilyen nagy legyen is a csábítás. Amilyen mély szeretettel nevelte őt öreg édesapja, gondozta édesanyja, ezt vitte ő tovább életében, hordozta ösztöneiben, valósította meg családjában. Ezt a sorsot fogadta el Isten kezéből.

Jól tudta, hogy nagyot vállal. Fellángolt szerelme a fiatal lány iránt, azt gondos előkészítés után feleségül vette. De vajon tudhatta-e értelmével, hogy ez az új asszony milyen anyja lesz öt kislányának? Lehet az gondos, takaros dolgos háziasszony, szerető, hűséges feleség, nyújthat neki szerelmet, kiegyensúlyozott anyagi létet, gondoskodhatik gyermekeiről minden vonatkozásban. De tud-e úgy érezni irántuk, mint egy édesanya? S mi történik, ha neki is születnek vérszerinti gyermekei?

A természet mély törvénye, ami ellen meggondolás, belátás, jóakarát hiába küzd, az hogy a vérszerinti gyermek mindig közelebb áll az édesanyjához, azt másképp szereti, mint azokat, akiket nem ő szült. Ez alól igen ritka a kivétel. Mást mindent megadhat a nevelteknek, de ezt az ösztönös benső vonzalmat, elnéző, görcsös ragaszkodást soha. Sőt ez a viszony még a leszármazottakra, unokákra is érvényes.

Fogadjuk el azt a megállapítását Apunak, hogy hite szerint Isten állította útjába azt a fiatal leányt, de lássuk be esetünkben, hogy nem a véletlen választotta ki feleségét, hanem egyéni ösztönei kötöttsége parancsolta, hogy őt válassza. Az 1921. januárban kötött házasság, a két sokban megegyező család egyesülését hozta létre isten akarata szerint. Ki gondolta volna, hogy pár hét híján 45 évet élnek együtt közös megértésben, egymás személyének tiszteletben tartásával? Boldog házasság volt. Ebből a 45 évből 35 évet aktív lelkészként Agyagfalván szolgált Apu, nyugdíjasként még 10 évet Parajdon töltöttek. 1956. december 7-én Apu meghalt. Azóta Anyu egymagában él a mai napig a parajdi otthonában.

Ez a 45 év bővelkedett eredményekben, küzdelmekben, kudarcokban. Apu életének legnehezebben lenyelhető pirulája a felekezeti iskoláért való harcának csúfos kudarca

volt. Több mint egy évtizedig örölte életét a kántor által felbujtott nép csúfos veresége, mert szemük csak akkor nyílt fel, amikor a magyar tanítók helyébe csak románul tudó regáti nevelőket helyeztek, így a székely gyermekek iskola nélkül lógták a napokat. Akkor aztán az emberek belátták, hogy az egyház marad az egyetlen mentősvárak.

Elindult a belmissziói mozgalom. A gyermekek vasárnaponként a paróchia konyhájában tanulták a hozsánnákat, az aranymondásokat, szívták magukba előbb az Apu, majd az Anyu tanításait. A Nőszövetség összejöveteleit mind többen látogatták, úgyhogy hétköznap a falu és a határ az egyházi énekek dalaitól volt hangos. Az egész gyülekezet Apura figyelt.

A gyülekezeti munka mellett 1928-tól Apu minden idejét a Harangszó című egyházi hetilap szerkesztésére, adminisztrálására fordította. Ezt olyan lelkiismeretesen és eredményesen végezte tíz éven keresztül, hogy Erdélyben a legismertebb lap lett. Amikor átvette a szerkesztést, ezer volt a példányszám, pár év múlva a jó szerkesztés következtében ez tízezerre emelkedett. A román hatóság kezdettől fogva üldözte, Aput sokat zaklatták házkutatásokkal, elkobzással, fenyegetéssel, amíg 1938-ban a Belügyminisztérium meg nem szüntette a lapot.

Egy kis idézet az Apu önéletrajzából: *„A lapszerkesztéseken felül egyre gyakrabban jelentek meg cikkeim a Református Szemlében, a Lelkipásztorban, a Kálvinista Világban, a Szövetkezetben s elbeszéléseim a Református naptárban és Hangya naptárban. 1930-ban a 25 éves papi szolgálatom emlékére „Nekem az élet Krisztus” címmel egy kötet temetési beszédemet adtam ki a Harangszó kiadásában.”*

Külön fejezete életének az egész Erdélyt behálózó Hangya szövetkezetben végzett munkája, aminek célja a magyarság gazdasági életének védelme volt.

Apu tehát nem egy volt a falusi lelkészek sorában. Márk Mihály neve közismert volt Erdélyszerte a magyarság előtt, nevével, tartásánál csak szerénysége volt nagyobb. Soha semmi rangra, egyházi tisztségre nem törekedett, csak azt vállalta el, amire önként felkérték, amivel megbízták. Így fogadta el a Nőszövetségi titkárságot, az elnöknő határozott kívánságára.

Anyut családi légköre vezetésre predesztinálta. Vingádról átvitte az otthona életritmusát Agyagfalvára, s mivel annak központi diktátora nem az erőskezű apa volt, hanem ő maga, ezért még pontosabban végezte el. Megérkezésétől kezdve ő állt a parancsnoki hídon, és a hajó abba az irányba s olyan gyorsasággal haladt, ahogy diktálta. A hajó minden személyzete csak azt tehette, amit a parancsnok megengedett. A személyzetbe beletartozott Apu, a gyermekek, a cselédek, az alkalmazottak, csak az életbevágó kérdésekbe mondta ki az utolsó szót Apu. Napról napra tapasztalhatta azt a feszített életritmust, ami uralkodott a Márk családban. Ott nem volt lazítás, láblógatás, mindenkinek megvolt a feladata, amit óramű pontossággal el kellett végezzen. A parancsnok szeme mindenütt ott volt, semmi hibát el nem nézett, el nem hallgatott. Rend, takarékoság, ésszerűség, fegyelem, engedelmesség. Ezt kellett végrehajtsa az öt lány, amíg férjhez nem ment. Igény, egyéni kívánság, külön akarat ezen a vonalon nem lehetett. Meg volt az ára annak, hogy soha nem nélkülöztek, mindenre jutott: taníttatásra, stafírungra, ruhára.

Csakhogy a gyermekek a Márk genetikai örökségen kívül Csűrös géneket is örököltek. Ami egy bölcs szerelmes férj szemében a tökéletesség volt, az teherré, nyüggé válhat a más gének előtt, azok előtt, akik az életet más szempontok szerint szemlélték. Legnehezebb volt Sári helyzete, aki az Anyu odajövelekor, már serdülő lány volt, csak 13 évvel fiatalabb az új anyánál. Benne még az édesanyja emléke sajgott, szemében az volt az igazi, az „édes”. Csodálkozhatunk, ha köztük olyan sok volt az összeütközés? De a többiek is hordoznak még máig is be nem gyógyuló sebeket. Még a bece Rózsi is,

amikor kiült a temetőben az édesanyja sírjára, gyermeki ésszel, haragudott az apjára amiért földbe temették az édesanyját.

És mindez annak ellenére volt így, hogy Anyu mindent megtett gyermekeiért, szerette, gondozta, nevelte őket. Apu abban a hitben halt meg, hogy felesége „édes” mostohája volt gyermekeinek, akiknél a szülőanyjuk sem lett volna jobb anya.

Ez így igaz, ha az anyai gondoskodást tartjuk mércének. Csakhogy időközben Anyu is szült két gyermeket: Imrét és Misit. Ez hozta ki Anyuból azt, ami túl van az akaráson, értelmén, ami az ösztönök mélyén székel. Arról már nem tehet, hogy másképpen viszonyult a vérszerinti gyermekeihez. Mélyebb az aggodalma, féltése, szeretete, elnézőbb, többet megenged nekik, más mérleggel méri cselekedeteiket, mert az az ő véréből való vér, génjeiből való gén.

Hogyne éreznék, látnák ezt a megkülönböztető hozzáállást a lányok, ezek az érzékeny lelkek, amikor még a saját, nagyobbik gyermeke igazságérzetét is sértette, mégis ha szóvá nem is teheték. Sok gyötrelmet okozott ez Apunak is, aki úgy igyekezett ezt lányai felé jóvátenni, hogy a háta mögött egy kis cinkosságot vállalt velük kapcsolatban. Anyu által a Márk családba belépett az egyszemélyes irányítás. Ennek ellenére házasságuk végig harmonikus volt. De ezt az összhangot az Apu bölcs engedékenysége biztosította. Mert Apu mindent ráhagyott, de csak egy bizonyos határig. Amikor sorsdöntő kérdésekről volt szó, azonnal kezébe kapta a gyeplőt, s a lovak arra kellett menjenek, amerre Ő jónak látta /továbbtanulás, házasságok, pénzügyi kérdések/.

Küzdelmes, de boldog 45 év volt közös életük, ami nagy tragédiákkal törte porrá az Anyu szikla énjét. Szinte a görög sorstragédiákba illők voltak Anyu megpróbáltatásai: két édes fiának fiatalon /Misi 20, Imre 45 éves/ korban való elvesztése, egyetlen menyével, az Imre feleségével való ádáz harca, aki két unokáját is igyekezett ellene fordítani. Igazi szeretetet a mai napig, amikor 87 évét tölti, nevelt lányai gyermekeitől kapja.

A Márk család feltérképezése és a Péterfy család már megírt, tudtomban élő képe után, próbáljuk meg összevetni a két lelkész családot, hogy fényt próbáljunk deríteni arra, hogy a két famíliából házasság által létrejött új kis közösség gyermekei, milyen örökségeket hoztak magukkal genetikailag abból a családból, amelyben felnőttek.

A legszembetűnőbb különbség a Péterfy családra jellemző életteremtés, gyámoltalanság, az anyagi ügyekben való nevetséges járatlanság, az azokkal való nemtörődomség. Itt mindkét szülő /Péterfy Károly és Luczay Gizella/ gyermekkorában gondtalan körülmények között, elkényeztetve nőtt fel. Azt, hogy a Péterfy ágon csak a neveltetés, a közvetlen környezet hatása alakította-e ki Apámban az anyagi ügyek semmibe vételét, nem tudom eldönteni, mert ismert két testvére teljesen reálisan nézték az életet. Viszont a Luczay ág, és főleg Hegedűs Ágnes, a hagyomány szerint a reális életet, a megélhetés anyagi oldalát, akár csak Anyám és gyermekeinek nagy része, nem vette tudomásul.

Ezzel szemben a Márk család szinte kivétel nélkül gondos, megfontolt, életrevaló, akik nem csak a mában éltek.

Életében mindig az anyagi stabilitás volt a fontos. Apu Anyuban is ezt kereste, ezt kapta meg, ezért mondhatta el, hogy nehezen, de szükségét, nélkülözést nem ismerve nevelte fel gyermekeit.

A két szülőnek ez az életszemlélet motiválta különböző módon a párválasztásukat. A pusztakamarási lelkész megpillantotta a 15 éves gazdatiszt lányt, aki akkor lépett ki az iskolából, és azonnal összeházasodtak. Hogy milyen házaseslet lett ebből a pillanatnyi elhatározásból, azt tudjuk.

Apu viszont mindhárom feleségét nagy körültekintéssel választotta ki, ugyanúgy az arajelölteknél is első helyen állt a megfontolás, a ráció és csak utána volt az érzelmi döntés.

Ahogy a Péterfy család összefogó központi személye Anyám volt, úgy, mivel Anyunak nemcsak vérszerinti gyermekeit kellett nevelnie, Apu tölthette be a Márk család központi szerepét.

Mindezek következtében élesen különbözött egymásról a családi légkör, amiben felnőttünk. A Péterfyt hínáros tóhoz tudom hasonlítani, aminek közepén egy sziklatömb emelkedik ki a vízből. A tó vizében anya és gyermekei úszkálnak, élik sajátos életüket. A víz körülöleli a zord sziklát, az úszkáló halak időnként megérintik, de mindvégig megmaradnak külön közegükben. A tó vizét időnként szél borzolja, néha vihar tör ki, amikor a hullámok beleütköznek a sziklába. A vihar elmúltával elcsendesedik a víz, minden marad a régiben. Csak a gyermekek lelkében hagynak nyomot a viharok: koptatják az idegeket, fokozzák az érzékenységet, a félelem állandósul a szívekben.

A Márk család olyan, mint egy tökéletesen megszerkesztett masina, ami tökéletesen, olajozottan működik, soha sincs üres járat, üzemzavar, energia hiány. Mindenki csinálja a rá kiosztott szerepet: a lányok dolgoznak, tanulnak, néha szórakozgatnak, mindig aminek az ideje és helye van. Apu ügyel a harmóniára, szeretetével igyekszik egyensúlyban tartani a családot. Az alkatrészek beszoknak részletmunkákba, és ha időnként könnyeket nyelve is, végzik kötelességüket.

Így a két családban másképpen alakult a gyermekek nevelése, szokásaik, egymáshoz, a szülőkhöz és az emberekhez való magatartásuk. Így más lett a két család életfelfogása, anyagi morálja. Mi Péterfyek labilis légkörben nőttünk fel, ahol bizonytalanságot, egyik napról a másikra élés ingadozását minden nap bőrünkön tapasztaltuk. Nem volt szilárd pont a talpunk alatt, nem ismertük soha az anyagi élet szilárdságát. Még mára van amiből éljünk, a holnapra nálunk senki sem gondolt. Gyakran éltünk át fojtogató légkört, máskor felemelő boldogságot.

A tragédia és a felemelő öröm épp oly gyakori volt, mint a nincstelenség és a tökéletes gondtalanság. A szó szoros értelmében a családon belül nem volt lényeges probléma a mit eszünk, mit iszunk, miben öltözködünk kérdése. Éltünk, mint virágok a réten, madarak a ligetben.

A jövő kérdése sem volt átgondolt, kitervezett. A fiúk továbbtanulásához nem fért kétség. De a lányok közül, hogy melyikkel mi lesz, az részben az adottságaiktól, de még inkább a pillanatnyi lehetőségtől függött. Ha Apámon múlt volna, egy sem szerezhette volna diplomát. Gizus tanulását Anyám harcolta ki, Lili mindig kiváló tanuló volt, Katónak kezébe Gizus adta az oklevelet. És a többi négy? Ika még eljutott a kereskedelmiig, de Aranka, Emo és Buba csak a gyenge falusi osztályokat járták ki. Hogy műveltségben mégis egy szinte emelkedhettek, az már rajtuk múlt. De életük végéig érezték annak keserűségét.

A Márk gyerekek mindig biztos talajon álltak. Ezt Apu gondoskodásával, megfontolt előrelátásával biztosította. Nekik csak engedelmeskedniük kellett a szülői akaratnak. A szigorú beosztás, rend, fegyelem, alapos, részletekbe menő életritmus vérükké vált, csak megerősítette őseiktől örökölt alaptermészetüket. Ezt vitték új családjukba, csakis úgy tudták életüket elképzelni. Igaza van Apunak, amikor Önéletrajzában, annak is utolsó mondatában ezt írja: *”Bármelyik vejem hallgathat rájuk, mert az életben soha sem fog lehetetlen anyagi romlásba jutni.”* A Márk családban eleve közös nevezőre jutott a genetikai örökség, mert apai-anyai ágon születésükkor már ezt a mentalitást hozták magukkal és kapták a családi környezetüktől.

Így szembeállítva a két családot, megállapíthatjuk, hogy más és más a két lelkesítő család, a Péterfyek és a Márkok élete. Meglepő az a tapasztalat, hogy ez az ellentétes

örökségű és környezeti adottságú helyzet az egyéneknél, Rózsínál és nálam ugyanazokat a személyiségi fogyatékoságokat, lelki sérüléseket hozta elő. Az egyikből a túlzott családi rend és fegyelem, a szüntelen stressz hatás az alkalmazkodásnak olyan mértékét eredményezte, amiben már felolvad, megsemmisül a személyes akarata, ennek következtében egész életére sebzett, kisebbséggel küzdő, mindig mások akaratára, előnyére figyelő mártír lélek lett, aki bár magában hordja mindazt az élni tudást, ügyességet, leleményességet, amit környezete adott, de önmaga értékeit, képességeit soha nem látja meg, azokat nem képes napvilágra hozni. Ez a környezete által belenevelt, csupán mások akaratának engedelmeskedő, soha fellázadni nem képes, megfélemlített személyiség önmaga felé bátortalan, becézett és szeretett árva, egész életére megmaradt félszegnek, aki képtelen igazi belső értékeivel élni. Kiölték belőle az önbecsülést, önbizalmat, ami az élni tudásnak épp olyan kelléke, mint a belső, rejtett értékei. Egy szabadabb, emberibb környezetben milyen könnyen bontakozhatott volna ki belőle az iparművész vagy a kiváló pedagógus.

Nálam a családi környezet labilitása, s még inkább a gyermekkorom óta állandó kísérem, az ideg érzékenység következtében fennálló fizikai gyengeségem, gyomorbajom, ami miatt Anyám mindentől óvott, lehetetlenné tették személyiségem kibontakozását. Ez ugyanoda jutat, ahová Rózsit a szüntelen engedelmesség, hogy elvesztettem önbizalmamat, magamat minden ok nélkül csökkent értékűnek tartottam. Félelem épült ki bennem, minden önálló cselekvéstől, komolyabb feladat elvégzésétől. Lassan elszürkültem, feladtam a harcot, pedig gyakran éreztem, hogy környezetemben több tudnék lenni, mint a társaim.

Két ilyen sérült lélek egyesült egy családdá. S hogy ezek ellenére eddig mégis helyt tudtunk állni, s képesek voltunk felnevelni gyermekeinket, azt nagyrészt a két ágon magunkkal hozott genetikai örökségünknek, a két otthonban kapott lelki értékeknek, s főleg Rózsi által hozott reális látásnak köszönhetjük. Mélyebbre tekintve eredményes életünk titka abban van, hogy a genetikai vonzás által eggyé lettünk testben-lélekekben, célunkban, akarásunkban, mivel egymásnak rendeltünk, végig képesek voltunk, amíg élünk egymást és a mieinket szeretni. Kezdetől fogva egyet akartunk, életünk céljának a ránk bízott gyermekeink szeretet által való nevelése volt. Ezért már itt a földön megkaptuk jutalmunkat, mert ők szívünk szerinti emberekké lettek, akik bennünket teljes szeretettel szeretnek.

Megérkezés

Szép kora őszi nap volt, történelmünk gyászos napja, ami ez évben szombatra esett. Az előző estére a Márk család tagjai már megérkeztek a papi és tanítói lakásba. Azért a tanítóiba is, mert Magdúék nem sokkal előtte kerültek haza kántortanítóként, így mindkét egyházi épület várta az érkező vendégeket. A család zöme a tágas parochiában töltötte az éjszakát, csak a vőlegényt küldték el az egyik jómódú falusi ház vendégszobájába. Nem tudom, hogy hagyományból-e, vagy helyszűke miatt. De az esküvőnk előtti éjszakát ketten két házban és kétféle módon virrasztottuk át. Ezt csak később mondotta el Rózsi.

Ő szüntelen tusakodással, imádkozással, önvizsgálattal készült fel életének új korszakára, erőért esdekelve, hogy meg tudja állni helyét a házasságban. Istentől kérte és várta a segítséget. Én a hivatásos lelkész, agyammal pásztáztam a jövőt, türelmetlenül várva a közös életet. Kétség, bizonytalan gondolat nem vetődött fel bennem a jövő boldogságunkkal kapcsolatban, sőt bizonyosságot nyertem a felől, hogy lépésem helyes. Úgy hiszem, hajnal felé mindketten elszenderültünk.

A nap vérvörösen bújt elő a bögözi dombok mögül, figyelmeztetve egy kis népet, hogy 91 évvel azelőtt akasztófákon és puskacsövek tűzében pusztult el a szabadságért kardot fogott nemzet tizenhárom vezetője, mementóul, hogy ne merészkedjen egy kis elnyomott nép a zsarnokok ellen lázadni. Kilencvenegy év És hol van már az a két nagyhatalom, az osztrák monarchia és a cár atyuska óriási birodalma, ami akkor közös akarattal összeroppantotta a kis nyughatatlan magyarság meggondolatlan nagyot álmodását?

Vizont a kettőnk napja reménységet, jövőnkben való hitet sugárzott, a reggeli világosság szétoszlatozott szívünkben minden kételyt, egyetlen boldogságunk maradt, hogy a mai nap itt Agyagfalván örökre összekapcsolódik életünk.

Agyagfalva és Bögöz közt kelet felé terül el egy hatalmas kiterjedésű rét, ami Orbán Balázs leírása szerint nagy történelmi gyűlésnek adott helyet a történelem folyamán.

1506-ban advent vasárnap utáni ötödik nap itt szerkesztette meg az egybesereglett székelység az agyagfalvi constitúciót és 1848. október 18-án innen indult el a 30.000 harcos a szabadságharc támogatására.

A harmadik nevezetessége csak családi, mert 1940. október 6-án reggel ennek a híres agyagfalvi térnek a közepén szálltak ki a Marosvásárhelyről jövő autóbusból a Péterfy család képviselőiben Anyám, Laló, Ika, Emó, Laci és Irén, Kató és Buba, hogy besétáljanak a nem egészen 1 kilométerre fekvő Agyagfalvára, ahol a Márk család már várta őket.

Együtt volt tehát a két lelkész család. Apám akkor már beteg volt, Gizus maradt mellette, Liliék, Arankáék távol éltek, de így is kitettünk magunkért, mert Anyám mellett ott volt négy lánya, két fia és egy menyje.

A Márk lányok közül csak Piri és Magdi lehettek ott, de a pályázásokért otthon maradt Sári és Zsuzsi is annyira hasonlított a jelenlevőkhöz, hogy amikor Anyám, aki ekkor 62 éves volt, meglátta Rózsit, csodálkozva kérdezte: Sári, hát Te is itt vagy?. Ika javította ki: Anyám, hát ez a menyje, Rózsi. Jelentéktelen epizód, de fényt vet arra a külső hasonlatosságra, ami a Márk lányokat jellemzi.

Ez épp olyan, ahogy Márk Berci, az Udvarhelyt élő unokatestvér, aki részt vett az esküvőn, amikor Bubát és Ikát nézegette, megállapította: Olyan szép lányok, hogy bármelyiket feleségül venném!

Külsőre is teljesen mások voltak a Péterfyek és a Márkok. A Márkok kisebb termetűek, barnák, sötét hajúak, határozott arcúak, tüzes tekintetűek, szerényebbek. A Péterfyek teltebbek, apjuk után inkább fehér bőrűek, kerekded, lágyabb arcúak, ábrándos tekintetűek. Persze, kivétel mindkét oldalon akadt: Magdú, Kató.

A délelőtt a községházán megejtett esküvővel telt el. Délután megszólaltak a harangok, hogy a falu népének tudtára adják: a tiszteletes úr legkisebb lányának most lesz az esküvője. Erre a már hetek óta pusmogott hírre, egyszerre megmozdult a falu népe. Hogyne? Hiszen Rózsi ott született, ott cseperedett leánnyá szemük láttára, a vele egy korosztályhoz tartozóknak, akik már nagyrészt fiatal házások, játszópajtása volt, az idősebbek szemében a kis árva, aki édesanyját pályás korában veszítette el. Nagy szenzáció, ünnepi alkalom volt ez a falu egyhangúságában. Nem csoda, hogy a nagyhírű kis templomba alig fértek be. Úgy a bevonulásnál, mint a kijövetelünkkor, a cinterem bejáratát székelte ruhás falusi lányok, asszonyok élőfala díszítette.

A hófehér ruhában, menyasszonyi fátyolba öltözött Márk lányt, a hollófekete palástos Péterfy fiúk vették birtokukba a kis úrasztala mellett. Laci beszélt, imádkozott, fogadalmat vett, megáldott. Rózsi remegett az izgalomtól, a felemelő pillanat áthatotta egész lényét, én szégyenkeztem a rám szegezett szempárok ítéletében. Nagy megkönnyebbülés volt, amikor a tömegből karonfogva kivezettem a feleségemet.

Az októberi nap gyorsan leszállt a dobai erdők mögött, mialatt a vendégek tébláboltak a nagy paplakás szobáiban. A két család tagjai próbáltak egymáshoz közelebb kerülni, ismerkedni, de az olyan volt, mint amikor dupla sín páron két vonat elrobog egymás mellett, az ablakban ülők szeme előtt csupán felrémlik a bent utazók alakja. Úgy hiszem, legtöbbjük ez életben többé nem látta egymást.

Még az este beálltával kezdődő úgynevezett „lagzi” sem egyesíthette a két családot, pedig itt volt eszem-iszom, dinom-dánom, lakodalom. A „híres” agyagfalvi cigányok húzták a talpalávalót, a fiatalok döngették a pádimentumot. Laci nemcsak megáldotta Rózsit, de alaposan meg is pöndörgette.

A felfűtött jókedv fókusza a jó humorú Imre volt, az orvostanhallgató, akinek figyelme mindenre kiterjedt, egy pillanatra sem engedte lankadni a jókedvet. De az Ő szeme sem láthatott lelkembe, ahol végtelen unalom, felfokozott türelmetlenség és megsemmisülési vágy lappangott. Az asztalokat nyomó ételektől undorodott a bensőm, az italokat borzadállyal nyalogattam, az élcelődéseket elengedtem a fülem mellett, a duhajkodástól egérlyukba bújtam volna, csak egy vágyam volt: eltűnni friss feleségemmel. Épp ezt az

egyét nem lehetett. Ki kellett böjtölni, amíg a Nap átalussza a hosszú éjszakát és a keleti oldalon ismét előbújik.

Akkor szedelőzködni kezdett a népség. Kivörösödött szemmel, elfonnyadt arccal, összegyűrt ruhákkal, ki-ki felszedte a motyóját. Karonfogva testvéreimmel a dugi szobában valamicskét szunyókált Anyánkat, nekilendültünk az országútra vivő sétának, hogy a Székelykeresztúrról induló autóbusszal Vásárhelyre vergődjünk. Csak az udvarhelyi rokonság indult egyenesen a bögözi vasútállomásra, hogy onnan a reggeli gőzössel juthassanak haza.

Búcsút véve a Márk családtól, jókedvvel vágtunk neki a kis sétának, hogy idejében a buszmegállóhoz juthassunk. A friss levegő, a reggeli sugarak megpezsdítették a kotlás szobai fülledtségben alábiggyent kedélyünket. Mindenki új erőre kapott.

Apuék mégiscsak kikísértek, hogy láthassák kislányuk elröpülését, pontot tegyenek életük egyik gondjára. Jött is nemsokára a szerencsétlen rozoga busz, de meg sem állt, csak intett a pilóta és verte tovább szemünkbe a port. Szegény Apu volt legjobban kétségbe esve, rimánkodva integetve, hogy legalább az ifjú páron könyörüljenek meg. Csak álltunk tehetetlen kétségbeesésünkben. Jól kezdődik ez a házasság is!

Nem sokáig ácsingózhattunk, mert Keresztúr felől hallottuk a vonat kétségbeesett pöfékelését, messze hangzó füttyülését, amire a több mint egy kilométerre lévő állomás utasai várakoztak. Bármilyen távolról is jöttek a hangok a Küküllő elnyúlt völgyéből, mi már az állomásig el nem juthatunk, ha nyulakká nem változunk, mert csakhamar a mozdony fekete füstje is rondította a kristályos levegőt.

Legreménytelenebb helyzetünkben, mint életünk folyamán oly sokszor, jött a csoda: a vonat vezetője és a kalauz látták a sok feléje integető könyörgő kezet, és a nyílt pályán megállították a gőzöst, hogy a töltéseken átbukdácsolva felkászálódhassunk a vonatra. Hány ilyen kalauzzal találkozunk életünkben, akik lehetetlen helyzetünkön, emberségből, sokszor ismeretlenül átsegítenek bajunkon! Gondolok a Dóczi családra, Hencz Erzsikére, Swehlára, Kúti Jóskaékra és még sok-sok másra.

Nagyokat fűjtatva nekilendült járművünk, s nemsokára az állomáson várók csodálkozva látták, hogy mi már biztos síneken haladunk. Ez az elképesztő csodálkozása az embereknek is végigkísért éltünkön. Képtelenek voltak megérteni, felfogni, hogy ma is történnek csodák. Hányan tekintettek ránk hitetlenséggel, hogy a legsúlyosabb politikai helyzetben, mind a négy gyermekünk legmagasabb diplomához jutott és minden összeköttetés nélkül ma fontos pozíciót töltenek be. Ezek az igazi hétköznapi csodák.

Udvarhelyen már találtunk helyet az autóbusszon mindnyájan Péterfyek, még a két ff-es Kálmán is velünk jött. Ez a busz is Vásárhelyre ment, csak más irányban. Boldogak, megkönnyebbültek voltunk, mialatt a rossz utakon zötyögött velünk a tragacs.

Korondon megálltunk egy kis forrásból feltörő borvízzel felfrissíteni magunkat. Lalóval, Lacival és Kálmánnal leültünk a forrás mellé, és akkor kaptam szeretett bátyámtól életem első felvilágosítását a házaseletről. Ezen a területen gyermekien járatlan voltam, mint egy mai ovis.

Ákosfalván ketten Rózsival leszálltunk a buszról, a család tovább burrogott Vásárhelyre. Ez a leszállás is szimbólumává lett jövőnknek. A lelki kapcsolat a nagycsaláddal, amíg élünk, egyformán erős marad, de az ákosfalvi leszállásunkkal a testi, közvetlen kapcsolat megszakadt. Akkor még csak 10-15 kilométerre fekvő Fintaházára trappolt kettőnkkel a Gaál Károly barátom szüleinek két pompás lova, de pár évre rá, már országhatár választott el a nagycsaládtól. Ketten küzdöttük végig életünk harcát, soha segítséget, tanácsot nem kaptunk, de beleszólást sem engedtünk volna életünkbe.

Vitt tehát a székely szekér, melyen elől a deszkaülésen a kocsis, hátul a szénából készített puha ülésen az új házások. Nem sokat beszélgettünk, nem volt kenyerünk a sok

beszéd, de az átvirrasztott éjszaka is kábává tett. Csak szorítottuk egymás kezét és szemeinket kapcsoltuk össze.

Jól emlékszem, eretnek gondolatim akkor is kergetőztek, mint szürkületben a kisgyermek. Ki ül itt mellettem, és hová visz ez az út, amire most ketten ráléptünk? Évek óta ismerjük egymást, levelek garmadáját írtuk egymásnak, titkon sokszor csókolóztunk, kölcsönösen jártunk egymás családjánál, mindez azonban csak külső epidermis. Az igazság az, hogy kölcsönösen igyekeztünk egymás előtt jó színben mutatkozni, ünnepi arcunkat mutatni, de vajon milyen a maszk nélküli arc, az eddig rejtegetett lélek, az ami bennünk láthatatlanul szunnyad? Ahogy Neki fogalma nincsen arról, hogy lelkem mélyén milyen fojtott indulatok, konok akarat, erőszakoskodó hajlam, türelmetlenség kuksol, tudhatom-e ezekről az odaadóan mosolygó szemekről, hogy mit akarnak? Tükör a szem, a lélek tükre, de a tükörben önmagam látom. Mindennek feltárulásához a mai nap nyílik alkalom, amikor sarokba vágjuk az egymás megnyerésének álarcát, amikor virággá nyílik a bimbó, feltárul a legbelsőbb kamra. Csalódásra, meglepetésre nem gondolhattam, mert nem csupán tapasztalatom, de génjeim által diktált csalhatatlan vonzódásom is azt súgta, hogy életem legjobb lépését tettem meg. Benne nem csalatkozhatom. És önmagamban?

A mögöttünk eltelt négy évtized az élő bizonyossága, hogy mindaz a fejemben bukdácsoló kérdőjel, csak alaptermészetem játéka volt, ami az örök Tamások hitetlenségével, csak akkor képes elfogadni valamit valóságnak, ha szemeivel látta, ujjaival megtapogathatta a sebek helyeit, hogy végül megadhassa magát. „Én Uram és én Istenem.” Ha akkor egy mesebeli tündér előnkbe festi a nyárádminti égre jövendőnk, földre rogyva csak ezt zokoghattam volna én is, mint hajdan Tamás.

Az ákosfalvi fogat megállt a fintaházi parókia előtt. A lelkeszi lakás teljes egészében megfelelt boldogságunknak. Az Agyagfalváról elküldött bútorokkal a szép, új lakás már be volt rendezve, az udvaron tyúkok, récék szaladgáltak, tán még malac is rőfögött a disznóólban, a pince és kamra dugig volt, ami mind Emó érdeme volt, aki 10 hónapig ura volt a portának. Szóval egy tökéletesen ellátott otthonba érkeztünk haza, ahol minden a mienk, senki bele nem szól dolgainkba, elkezdhattuk életünket. Megérkeztünk otthonunkba, hogy elinduljunk új életünkbe.

1997.